

CIUTAT I EDUCACIÓ



CONVERSES AMB JAUME CARBONELL I JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ

MAR ESTRELA (coord. Àgora): El meu paper és iniciar aquesta conversa en relació al monogràfic de la revista *kult-ur* «Mirades educatives a la ciutat». Vull que situem quin ha estat el paper de la ciutat en el context de l'anàlisi, el discurs pedagògic o les practiques educatives en tot allò que coneixem fins ara. La pretensió, en aquest apartat del monogràfic, és ficar en diàleg i crear dues mirades. Sabem que la de Jaume Carbonell està construïda pensant més en les nenes i nens a l'escolarització obligatòria. L'altra mirada, de Jaume Martínez Bonafé, està construïda des de la seva experiència docent amb l'alumnat universitari del grau d'Educació Social. I l'objectiu és traçar un xicotet mapa per saber una mica què és el que s'ha dit al voltant de la ciutat i què sabem fins el moment. Per això m'agradaria que em responguèreu a les següents qüestions. A quins referents, projectes o iniciatives trobeu nexes per parlar de la ciutat en termes educatius? A quines tradicions trobeu els apunts més interessants? I quina ha estat la vostra vinculació, recerca i anàlisi al voltant d'aquest tema?



El lloc de la ciutat en el currículum

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Hi ha una llarga tradició de renovació pedagògica molt vinculada al moviment Freinet que ve a plantejar que l'escola no pot estar tancada, ha d'obrir-se al món, investigar i eixir de l'aula per a treballar la realitat que l'envolta. Per tant, una primera tradició ve a plantejar que es fa necessari efectuar eixa sortida de l'aula per a investigar què hi ha a la ciutat. És de veres que aquesta corrent deixa intocable el currículum escolar. Què fa el currículum escolar quan ix de l'aula, quan ix a l'entorn, quan ix a la ciutat? Oxigenar-se, buscar altres mirades, buscar altres possibilitats... Però sempre dintre de l'estructura del currículum escolar. Jo crec que el que nosaltres plantejarem al llarg de la conversa, supose, és buscar i trobar altres mirades que vagen més enllà d'aquesta primera idea —molt potent i necessària encara avui en una escola que viu d'esquenes a la vida—. Però aquesta primera idea és encara una pedagogia que no qüestiona el currículum escolar, creu que la formació dels xiquets i xiquetes, la creació de significats, està exclusivament dintre de l'aula i de l'escola.

Bé, hi ha una altra tradició més recent, que Jaume Carbonell segurament ens la podrà explicar millor més tard. És la idea de la ciutat educadora, aquesta idea de que la ciutat té elements que ens poden ajudar de nou a construir, a millorar, a fer més complex, el currículum escolar: el museu, per exemple. I per tant la ciutat i els municipis oferten espais, possibilitats i projectes educatius per tal de millorar o eixamplar el currículum escolar. Però torne a insistir, encara estem dintre de l'escola i encara estem entenent el currículum com allò que passa només dintre de l'aula.

JAUME CARBONELL: En efecte, a tota la tradició pedagògica hi ha una preocupació per el que comentes. Em refereixo al moviment ampli i divers de l'Escola Nova: a autors com Ferrière, Dewey, Decroly, Freinet que han marcat el nou pensament pedagògic del segle xx, posant l'ènfasi en la relació de l'escola amb l'entorn. Però jo diria que la ciutat queda una mica arraconada. És això que deia Jaume, que no està integrada al currículum, que sembla molt parcialitzat. És a dir, sortim a l'entorn però l'entorn no torna a l'escola, no s'acaba d'integrar dins del coneixement escolar. En un primer moment es prioritza l'entorn natural, fruit del ressò de la visió de Rosseau d'idealització de la natura, de protecció de la infància, de que la bellesa i el coneixement només són presents a la natura i de que la ciutat perverteix, fa por, és insegura... Aleshores hi ha també tot un moviment de creació d'escoles a la natura, al bosc. A partir d'aquí es creen escoles a l'aire lliure. A Barcelona, per exemple, es construeixen



escoles d'aquesta mena a la segona dècada del segle xx seguint la idea de que una escola no pot estar a la ciutat perquè hi ha problemes respiratoris, de tuberculosi i de salut. Es tracta d'iniciatives vinculades al moviment higienista. Jo penso que aquesta tendència es va superant, tot i que la ciutat no acaba d'incorporar-se plenament al currículum. Sí que és cert que Ferrer i Guàrdia parla de la visita a les fàbriques per poder estudiar la divisió social del treball i l'explotació de la mà d'obra. Ell ho tenia molt clar perquè partia d'un plantejament anticapitalista; deia «anem a la fàbrica que allí ho treballarem millor, perquè veuran amb els seus ulls aquesta realitat». Però com diu Jaume, jo penso que el punt d'inflexió és la ciutat educadora.

«Una cosa és com des de l'escola es planteja el currículum i altra cosa és com la ciutat es transforma en un escenari d'aprenentatge.» JC

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Un matís. És de veres que originalment es planteja un apropament només a la natura, però amb les primeres reformes educatives a l'estat espanyol després de l'instauració de la democràcia, als anys 80-90, comença l'arrelament dels projectes d'escola i medi i comencen a aparèixer els llibres de poble i de la comarca que tracten d'integrar natura i cultura i economia... i aborden l'estudi del poble i de la comarca, no tant des d'una mirada ambientalista o naturalista sinó antropològica.

JAUME CARBONELL: Jo parlava referents anteriors. Mica en mica, evidentment als anys 70-80, es va introduint aquesta apertura més enllà de la natura. Penso que hi ha dues maneres de plantejar-ho: l'una seria integrar ciències naturals i ciències socials, treballant la comarca, el medi i la ciutat. És l'enfocament del coneixement d'una manera més globalitzada, de perspectives més integradores. L'altra és la ciutat educadora.

Una cosa és com des de l'escola es planteja el currículum i altra cosa és com la ciutat es transforma en un escenari d'aprenentatge. És a l'any 75 a la ciutat de Torí, Itàlia, que es planteja la ciutat educadora. Són els ajuntaments democràtics d'esquerres els qui entenen que la funció educadora no rau només a l'escola, sinó que està també a la ciutat. Dit d'una altra manera: no és el mestre l'únic que educa al futur ciutadà sinó que és el conjunt de la ciutadania, són tots els actors socials. Per tant, què es fa a la ciutat educadora? Molt senzill: tot el capital humà i social de la ciutat es posa al servei dels infants i dels joves. Per exemple, a un museu es crea un



departament pedagògic, per als infants; a un forn de pa hi ha un temps que es dedica a explicar com es fa; el mateix es planteja a les empreses, les cooperatives, als comerços... La idea és mobilitzar tot el capital cultural existent al territori. Perquè s'entén que la ciutat és el gran llibre de text que cal llegir amb una nova mirada, observant, conversant i investigant.

L'experiència educativa de la ciutat

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Sí, encara que aquesta és una mirada molt benevolent per la teua banda. Això és creure que la ciutat sols educa quan t'obri la porta d'un museu, quan crea una unitat didàctica per a recuperar tradicions o pràctiques artístiques tradicionals de la ciutat... les pròpies unitats didàctiques per a xiquets hospitalitzats, etc. El que nosaltres hauríem de plantejar-nos és que tota la experiència de la ciutat és en sí un espai de objectivació i subjectivació, un espai d'educació. I per tant, la ciutat educa quan caminem per ella, quan vivim, quan desenvolupem la nostra vida quotidiana i no sols als projectes educatius tancats.

JAUME CARBONELL: Això ho volia plantejar més endavant, però hi estic d'acord. En efecte, tota la ciutat, des de les propostes tancades fins a les aproximacions més lliures i obertes eduquen. La qüestió clau és fins a quin punt tota aquesta experiència s'integra al currículum, el saber es problematitza, es reflexiona, es sistematitza i ajuda a la comprensió de la realitat i al creixement integral de l'infant. El fet és que l'escola surt a passejar per l'entorn, però el currículum continua igual; és a dir, aquestes experiències són merament episòdiques, puntuals, extraescolars, no integrades dins del currículum. Jo diria que de la ciutat educadora el que cal plantejar és fins a quin punt les fonts de coneixement no només són la paraula del mestre, no només són el llibre de text, no només són el que passa dins del recinte escolar, sinó que també es pot aprendre de la ciutat.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Jo intente donar el bot amb un parell de cites de dos poetes. L'un és Rainer Maria Rilke que diu: «No hablo de la Ciudad sino de aquello en lo que a través de ella nos hemos convertido». Y una altra de Luis García Montero que en un poema preciós diu: «El tierno amor escoge sus ciudades, cada tiempo de dudas necesita un paisaje». El que vull dir és que quan parlem de la ciutat la meua proposta és obrir un espai de reflexió sobre les formes en que a través de la experiència de vida en la ciutat nosaltres anem fent-se. La ciutat és una forma material de la cultura; un complex dispositiu cultural, d'on emergeixen missatges, significacions, on es construeixen i destrueixen experiències, on s'alimenten



els relats, les narracions, on es formen i transformen les biografies. Això planteja una qüestió clau: on està el currículum. Ja no està sols dintre de l'aula, el currículum és també el que ens passa en la ciutat, com diu Rilke, «aquello en lo que a través de ella nos hemos convertido»... Per tant, la idea és com analitzem les formes mitjançant les quals la ciutat es fa currículum, com ens fa a nosaltres, com crea significacions i nosaltres anem creant significacions. Que no és ja sols un museu, etc., és el que ens passa cada dia. És el que ens passa a cadascú de nosaltres d'una manera distinta, perquè la ciutat és distinta per a un home que per a una dona... I tindrem que veure com l'urbanisme social va conformant una manera d'entendre el subjecte, la vida, les relacions, els costums, etc. La ciutat com a projecte d'investigació. Si la ciutat està plena de significats, per a mi el currículum seria l'anàlisi de com construïm eixos significants.

«Aleshores la pregunta és: la ciutat es un lloc d'encontre?; és l'àgora?, és un lloc d'expressió de la llibertat? Com construïm una ciutat?» JC

JAUME CARBONELL: Això ens porta a l'altre punt: què és la ciutat. La ciutat és un lloc d'encontre, on hi ha relacions múltiples, és un caos, és un lloc de diversitat cultural i social. A la ciutat passa de tot. La ciutat és una barreja d'ambivalències i dicotomies, de somnis, esperances i frustracions. És, alhora, un espai privat de relacions íntimes i un espai públic i comunitari. La ciutat és la festa, la memòria, el conflicte i la revolta. Un conjunt de relacions simbòliques. L'important de la ciutat no és la simple visita al museu, sinó que és l'experiència i l'apropiació subjectiva que se'n fa un mateix de manera espontània però també de manera conduïda, mitjançant l'acompanyament del mestre. Jo diria que es construeix alhora un doble aprenentatge: l'un és espontani i l'altre és més dirigit o semidirigit. Perquè una de les funcions del mestre és ensenyar a mirar i a pensar a través de l'observació i la conversa. Encara que tot això no pot separar-se perquè es mescla de manera contínua i dialèctica.

Però la ciutat també és un espai de relacions de poder i per tant s'ha de veure qui construeix aquesta ciutat. I per tant una visió crítica de la ciutat suposa entendre-la, com diu Marc Augé, en el sentit d'espai de ciutat i de no ciutat. Aleshores la pregunta és: la ciutat es un lloc d'encontre?; és l'àgora?, és un lloc d'expressió de la llibertat? Com construïm una ciutat? Perquè el que s'ha fet, sobretot els darrers anys és destruir la ciutat, i cal reinventar-la, empoderant als ciutadans petits i grans. Avui per a l'infant el carrer està segrestat pels cotxes, i és un lloc insegur. Per tant, l'infant



no té autonomia en la ciutat. Se li reserven espais segmentats, barrats i closos: parcs infantils, centres comercials... Seguint Foucault, la ciutat és un lloc de control que no deixa espai de llibertat. El que cal és una anàlisi crítica de la ciutat capitalista; discernir si el carrer integra o margina. Si està fomentant la trobada i la convivència o si la ciutat està segmentant cada vegada més, provocant l'aïllament dels seus habitants.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Certament, podem partir de la següent tesi: tot el que ens passa en les diferents experiències de vida, ens fa, ens dona identitat, ens educa. Llavors, no sols l'escola educa, anem a analitzar altres espais, altres experiències, altres formes de creació de subjectivitat que estan fora de l'escola, i un d'eixos espais fonamentals és la ciutat. Per tant la ciutat és el text que he d'aprendre a llegir, perquè si jo aprenc a llegir el text de la ciutat aprenc a entendre'm a mi mateix i la relació amb els altres. I el següent punt és com aprenc a llegir la ciutat. Si la ciutat està escrita pel capitalisme i el urbanisme social és un urbanisme socialment construït beneficia a unes persones i perjudica a unes altres, sols des d'esquemes de pedagogia crítica podré comprendre què és el que em passa en relació amb la ciutat. No és tant què hi ha en la ciutat sinó com jo aprenc a llegir el que hi ha en la ciutat i com el que hi ha afecta a la meva construcció, a la manera de fer-me subjecte.

De la lectura crítica a la transformació

JAUME CARBONELL: A mi el discurs que m'interessa remarcar és el de la transformació. Una pedagogia crítica de la ciutat ha de lluitar no sols per llegir-la, sinó per transformar-la, per modificar tots els hipotètics espais formatius: l'escola, la ciutat i qualsevol altre. Per tant, per a mi la lectura és un estadi necessari però insuficient. Jo també parteixo de la tesi de la no ciutat, de que, en certa manera, no existeix la ciutat. La nostra infància era sortir de la escola a les cinc de la tarda i viure la ciutat. Avui en dia la ciutat no existeix. Ara un nano surt de l'escola i va en cotxe a un altre espai tancat a fer una activitat d'allò que en diuen extraescolars, que pot ser esport, que pot ser música, que pot ser anglès, però que manté la mateixa disciplina i control que el que fan a l'escola. I després se'n van a casa i s'aferra als videojocs, a la televisió, a les xarxes, als mòbils, etc. I el cap de setmana se'n van al centre comercial, que són els espais temàtics de la ciutat. A mi el que em preocupa és la poca vivència i experiència acumulada de la ciutat que tenen els infants. Això enllaça amb allò que deia Tonucci de que si fem una ciutat per als infants, aquesta també serà habitable per a tothom. Un exemple molt concret és el camí escolar: que



els nanos no tinguin que anar motoritzats a l'escola amb els seus pares, sinò que el puguin fer a peu i que la gent de l'entorn hi col·labori per fer-ho possible. Per poder estimar i viure la ciutat hem de fer que la ciutat sigui més amable i sostenible. Aquesta anàlisi complementa i enriqueix la dialèctica d'interpretació-transformació.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Si la ciutat és un text i és la pissarra on escriu el seu text el capitalisme, ens mostra la seua manera de concebre la vida. I haurem de mirar també els textos, els missatges, els símbols anticapitalistes que es formen a les ciutats. I ací hauríem de parlar dels moviments socials. Què fan. Com escriuen el moviments socials en les pissarres de les ciutats. Hauríem d'obrir capítols. Jo crec que és molt interessant l'anàlisi dels graffitis en la ciutat. Després, a mi em preocupa la manera en què les associacions polítiques i sindicals majoritàries es fan visibles, es fan públiques a través de quins textos a l'espai de la ciutat. Què és una manifestació popular, sindical, com a text. Què ens diu quan apareix amb els mateixos banderins, eslògans, els mateixos símbols. A mi m'interessa analitzar les formes a través de les quals els moviments socials estan parlant. Primer, són lluites concretes, situades, arrelades en un problema viscut per la ciutadania, intersectorials, inclús interclassistes. Són lluites en què els intel·lectuals, els artistes, els tècnics, etc. tenen un paper important, d'assessorament, suggeriment, etc. Són lluites que estan tancades en una realitat molt concreta, no són abstractes. Són lluites que solen tenir èxit, a diferència de programes socials més amplis. I són les lluites que més i millor mobilitzen, i parle en un sentit també qualitatiu. Més imaginatives que les lluites tradicionals. Solen tenir èxit, no se'n anem d'elles sense pensar que ha valgut la pena.

«Si la ciutat és un text i és la pissarra on escriu el seu text el capitalisme, ens mostra la seua manera de concebre la vida. I haurem de mirar també els textos, els missatges, els símbols anticapitalistes que es formen a les ciutats.» JMB

MAR ESTRELA: En València els últims anys han tingut unes vinculacions molt estretes amb el territori. Les grans han estat Salvem el Cabanyal, L'Horta, una lluita concreta en el botànic, l'aigua... Han estat molt vinculades amb el territori. I entre elles s'han hagut d'anar enllaçant en una dimensió més global. Jo crec que actualment els moviments més majoritaris no serien sols els de territori, encara que no és una qüestió resolta, però anirien a un altre tipus d'urgències més vinculades a la pròpia super-



vivència com és la lluita de les dones, la violència masclista, el dret a l'habitatge, la pobresa energètica... Jo crec que els moviments majoritaris vinculen moltes més realitats locals a una lluita comunitària entesa com un dret de tothom, en València, en Barcelona, en Tarragona... més enllà d'eixa realitat local. Què suposa, que a la vegada jo crec que hi ha hagut uns aprenentatges. En el cas de València, aprèn, però aprèn ja des de l'oposició al franquisme, amb l'associacionisme.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: O dels moviments veïnals, a eixa xicoteta hibridació que suposen els Salvem, que no són sols la idea de barri o associació sinó d'una lluita concreta, que pot fins i tot incloure altres vessants ideològiques, a una dimensió molt més global, que és la que estem vivint avui, que obre la possibilitat a altres tipus d'aliances. Potser la dimensió virtual i la comunicació a les xarxes socials obren altres possibilitats de relació amb altres lluites que es globalitzen.

La intervenció dels moviments socials

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: I la batalla per allò simbòlic. Són lluites que tenen un espai i una estratègia simbòlica molt important. En el cas de les falles combatives és una lluita simbòlica. Ja està bé de creure que la festa popular és allò que el poder ens va a vendre al carrer. Anem a ocupar el carrer i anem a mostrar una altra possibilitat.

MAR ESTRELA: És una lluita per lo simbòlic i és una lluita per la ciutat. Perquè nosaltres quan se meta-pensàvem com a falles populars ens adonàvem que el que fèiem era descobrir el barri de Belluters. Perquè és on s'ha concentrat el tràfic de drogues, les treballadores del sexe, on l'urbanisme ha omès un poc les necessitats que tenia el barri i ha fet accions descontextualitzades. I per a nosaltres era aprendre i conèixer que hi havia allí i a la vegada trobar-nos i reconèixer-nos en la festa que ens hauria de ser pròpia, i que havia segut completament aliena i moltes vegades auto-amagada.

JAUME CARBONELL: Els moviments socials a Barcelona han passat per tres fases. Una primera fase que situariem al final del franquisme i la transició democràtica on els veïns lluiten per dotar d'equipaments uns barris que es van construir amb l'especulació urbanística més salvatge, sense els serveis bàsics més elementals. Per tant, són lluites per construir hospitals, escoles, centres cívics, transports. És una lluita per transformar els barris i també per empoderar la ciutadania. Però, al mateix temps, hi ha aspectes



qualitatius destacables, ja que de vegades no només es demana que es construeixi una escola sinó que hi ha processos assemblearis amb què els propis veïns volen construir una escola diferent i de manera col·lectiva. I sovint els veïns treballant conjuntament amb urbanistes, arquitectes i altres tècnics per imprimir un segell alternatiu als nous equipaments. Això aconsegueix despertar un orgull de barri i un sentiment de pertinença a la comunitat. També s'avança cap a una ciutat més habitable i bella.

La segona etapa cal situar-la als anys vuitanta. Quan s'assenta la democràcia als ajuntaments, la política es va professionalitzant i tecnocratitzant i es produeix un divorci amb els veïns, i una progressiva desmobilització dels moviments socials. En a mi m'interessa molt el fenomen del 15M, no de Podemos, sinó el fenomen de la desafecció política que es dona també a nivell municipal. Llavors ja no són els tècnics els qui treballen colze amb colze amb els veïns sinó arquitectes i tècnics externs, sovint de renom, que enlluernen el poder local i venen molt cara la seva marca. Ens referim, per exemple, als Bofill o els Calatrava.

El tercer moviment es dona a partir del 15M. La revolta dels indignats suposa un punt d'inflexió. En quin sentit? S'ocupa i es recupera la plaça, el lloc més emblemàtic de la ciutat. És un espai assembleari de construcció del col·lectiu, on es decideix de què i com es vol conversar, de com organitzar-se i tirar endavant noves propostes alternatives en els diversos àmbits socials: des de la vivenda a la cultura. És una manera de fer política, lluny dels esquemes de representació tradicional. Així, la ciutat genera noves formes d'aprenentatge i de formació crítiques. Jo comparo el 15M amb la revolució del 68. Però si al 68 es deia «la imaginació al poder», ara el 15M és més aviat «la imaginació al contrapoder».

«... si tots els carrers tingueren les voreres més amples i més segures en la major part dels barris, açò facilitaria que els xiquets i xiquetes pogueren anar a soles a l'escola perquè els cotxes haurien d'anar més esplai... I això seria peatonalitzar a favor de la gent.» JMB

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: En la ciutat de València, una de les ciutats amb menys carrers peatonals d'Europa, recentement l'alcaldia ha peatonalitzat els voltants de la Llotja. Clar, la primera valoració que fas és positiva. Però després penses, açò a qui li convé? Qui es beneficia amb aquesta política? Jo he començat a tenir dubtes. Si la peatonalització està dirigida a facilitar un tipus de comerç dedicat al hiperconsum, que és el que hi ha al centre de totes les ciutats amb les grans tendes i superfícies



comercials..., no hi ha una ocupació del carrer per part de la gent, és una ocupació del consum, del capitalisme, del mercat... No és una recuperació de la trobada, del passeig, del àgora, ... Una altra cosa és el que tu dius a plaça Catalunya, tornar a recuperar els espais, per a la lluita, per a la reflexió, per al debat, per a fer activitats culturals, però atenció...

JAUME CARBONELL: No, però aquests espais que dic jo, estan descentralitzats a diferents barris de la ciutat, això és important.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Clar. I jo pensava, clar que és millor peatonalitzar, però, si tots els carrers tingueren les voreres més amples i més segures en la major part dels barris, açò facilitaria que els xiquets i xiquetes pogueren anar a soles a l'escola perquè els cotxes haurien d'anar més esplai... I això seria peatonalitzar a favor de la gent.

Pensar la ciutat del futur

JAUME CARBONELL: Com s'hauria de pensar una nova ciutat? Jo parteixo d'una idea que exposo al meu darrer llibre "Pedagogías del siglo XXI", sobre la nova funció de l'escola, quan cada vegada hi ha més aprenentatge i formació fora d'ella. Bàsicament es tracta d'integrar l'escola i l'extraescola dins del currículum. En primer lloc, penso en una ciutat integrada, en una ciutat com Friburg -constituïda per un 40% de bosc i un 50% àrees naturals protegides—, on el paisatge urbà i el paisatge natural estiguin en simbiosi, on es barregin el verd i el gris, i que al gris li afegim la paleta de tots els colors, que els artistes puguin pintar-la. Segona idea: la igualtat d'oportunitats. A mi em preocupa molt el que deia el Jaume, això de que hi ha ciutats on sols es peatonalitzen els carrers comercials, les zones centrals on hi ha una classe mitjana i al servei del turista. Avui és prioritari que a les ciutats hi hagi un programa de lluita contra la pobresa i les desigualtats és bàsic. Pensa que un estudi recent de la ciutat de Barcelona assenyala que la diferència de renda per càpita entre Pedralbes i la Trinitat és un 7,3% superior. Per tant, aquí hi ha un problema molt greu. Em refereixo a tota mena de pobresa: econòmica, d'oportunitats, d'esperança de vida, cultural, de qualitat urbanística. La qüestió és que la ciutat integri i no margini.

Un tercer aspecte té a veure amb el debat a l'entorn del projecte cultural. Fins quin punt la cultura ha de ser institucional? L'administració ha d'assegurar uns espais culturals o la cultura ha de ser una oportunitat de la ciutadania i de lliure expressió? Jo diria que han de ser les dues coses. Un exemple: hi ha solars en desús, i jo penso que ha de ser la creati-



vitat, l'imaginació i el poder ciutadà qui els ha d'ocupar, com ja ha passat algunes vegades. Ara bé, a les administracions també li correspon crear unes infraestructures culturals com les biblioteques. En aquest sentit he de dir que si hi ha un equipament urbà que a Barcelona i Catalunya és exemplar són les biblioteques. Al barri de Sant Antoni la biblioteca està integrada a una plaça, oberta amb vidres, la gent va a seure als bancs i els nanos a jugar al davant. Aleshores què passa? Que aquest lloc és molt atractiu i la gent acaba entrant a la biblioteca a llegir-hi diaris i revistes, a consultar un llibre o a emportar-se un vídeo. La biblioteca aleshores deixa de ser aquell lloc sagrat i inaccessible de les biblioteques de l'època franquista.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Has vist el nou ús que s'ha donat a l'antic edifici de Correus a la Plaça de la Cibeles a Madrid? És el mateix.

JAUME CARBONELL: Aleshores, cal analitzar com aquest espai cultural ha generat ha augmentat molt el nivell de lectura a Catalunya, amb noves iniciatives de dinamització de la lectura infantil i adulta amb l'organització, per exemple, dels clubs de lectura. A la ciutat colombiana de Medellín és molt potent la idea de que el llibre ha de ser a tot arreu, fins el punt que a una estació de transbordament de línies de transport hi ha una biblioteca, que no és molt gran, perquè només és de préstec. Em deien que el 55% dels llibres no els tornen, però això vol dir que el 45% pot semblar que es llegeixen i això ja és un èxit. Poso l'exemple de les biblioteques per entendre el valor de les iniciatives culturals que acosten la política municipal a la ciutadania.

«És molt important el contacte intergeneracional: que els xiquets aprenguin de la saviesa i l'experiència de la gent gran i que aquesta es retroalimenti de les energies i visions de les noves generacions.» JC

També deia que la ciutat educadora s'hauria de repensar. De vegades hi ha moltes ciutats que porten el rètol de ciutat educadora però que s'han quedat molt estancades, on el relat s'ha esgotat. En tot cas s'hauria de rediscutir la ciutat educadora en funció de com lliguem escola-extraescola i com pensem el currículum. Avui un alumne no hauria de tenir només un currículum escolar, sinó també extraescolar. Es tractaria de vertebrar un sistema formatiu integrat que uneixi el currículum i també l'accés a activitats extraescolars diverses.



I l'últim que plantejo és el tema de la participació. Es discuteix molt què vol dir avui participació democràtica, és a dir, com es construeix, des de quins supòsits, a l'escola, al territori, etc. Com es basteix un projecte educatiu i de ciutat que impliqui a tots els actors socials i a les persones de totes les edats. És molt important el contacte intergeneracional: que els xiquets aprenguin de la saviesa i l'experiència de la gent gran i que aquesta es retroalimenti de les energies i visions de les noves generacions.

El dret a participar en el debat sobre la ciutat

«... la ciutat com a currículum, la possibilitat de que jo puga ensenyar-me, aprendre a llegir el que passa en el interior d'una ciutat i el que passa amb mi en el interior d'eixa ciutat.» JMB

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Les alternatives que plantege jo són molt sintètiques i, en qualsevol cas, estic molt d'acord amb tot el que has assenyalat. La primera, recuperar aquell concepte de David Harvey que diu «el dret a la ciutat» i que significa el dret de tothom a poder participar en el debat polític sobre la ciutat que somies. Tu acabes d'assenyalar el tema de la participació, doncs jo vull debatre i vull participar en la construcció de la meua ciutat. És un dret que tinc com a ciutadà i ésser humà. Si la ciutat és el lloc on visc i va a condicionar la meua manera de viure, jo vull estar present i vull poder participar en la construcció d'eixe projecte de ciutat. Clar, la segona qüestió és, com que necessite poder participar en el debat sobre la ciutat que somie, necessite projectes educatius que m'ajuden a aprendre a pensar la ciutat que somie, a fer una anàlisi primer i a poder construir alternatives després. Per tant jo crec que ens calen projectes educatius des de les polítiques municipals, des de les polítiques públiques, des de les polítiques escolars, que ens ajuden a llegir la ciutat. I ací vindria la tercera qüestió: què pot ser avui en dia un projecte curricular que m'ajude a llegir la ciutat, doncs el que Freire deia la lectura crítica de la realitat, o el que ara podríem anomenar l'anàlisi polític i crític del discurs. Com aprenc a llegir el text de la ciutat? Quins són els significats, els símbols, les experiències, les històries que configuren o estructurin la meua vida en el interior d'una ciutat? Això és al que hauria de respondre un projecte curricular. Jo necessite que a l'escola i des de fora de l'escola m'ajuden a llegir-me dins de la ciutat i després ja prendré les decisions que vulga en espais de participació popular oberts i democràtics, però previament necessite tenir ferramentes conceptuals i procedimentals per



aprendre a llegir la ciutat. Això és el que he anomenat en alguns textos meus *la ciutat com a currículum*, la possibilitat de que jo puga ensenyar-me, aprendre a llegir el que passa en el interior d'una ciutat i el que passa amb mi en el interior d'eixa ciutat.

JAUME CARBONELL: Hi ha exemples de mitjans de comunicació —de premsa i ràdio local— i de diverses pràctiques socials que aposten per la contrainformació, amb l'anàlisi crític de la realitat i la construcció d'un nou relat. Això del contrarelat és molt freinetià. D'altra banda, cal destacar l'experiència dels Pressupostos participatius de Porto Alegre — que després s'ha extès a altres llocs—, una pràctica en que, tot i destinar un percentatge molt baix del pressupost, és molt interessant perquè compromet a la població a obrir debats, a dialogar, a buscar consensos i dissensos, i sobretot, l'important és que el que es decideix es porta a la pràctica i es controla democràticament. Ho dic perquè moltes vegades aquestes audiències municipals que es fan un cop a l'any a les quals assisteixen els alumnes i expliquen davant els regidors els seus somnis, en les quals no hi ha després cap retorn, no són més que fal·làcies participatives. En aquests moments hi ha molts focs artificials participatius. D'aquí la necessitat de potenciar debats i processos més transparents, potents i reals.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Bé, hauriem de tancar, que ja estem molt fora de temps, portem ací una bona estona.

MAR ESTRELA: Doncs, moltes gràcies als dos per haver participat en aquesta conversa. Crec que ha estat molt interessant tot el que heu plantejat sobre el tema. Jo...

JAUME CARBONELL: Jo estic pelat de fred.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Si, no hi ha caloreta...

MAR ESTRELA: No patiu si us sembla que la conversa ha estat molt dispersa, jo crec que ha estat serpentejant, però és simptomàtic de que la conversa era real i hi ha molts fronts oberts. La meua sensació és que s'han tocat no només els temes que plantejàvem en un primer moment, sinó també moltes de les temàtiques que es reflecteixen al monogràfic d'aquest número. Hi esteu d'acord?

JAUME CARBONELL: Sí.

JAUME MARTÍNEZ BONAFÉ: Sí. Bé, Mar, anem-hi al sol i ens escalfem una miqueta.



Jaume Carbonell Sebarroja és pedagog, periodista i sociòleg. Va ser director de la revista *Cuadernos de Pedagogia* fins a la seva jubilació. Actualment és professor col·laborador de la Universitat de Vic i assessor del *Diari de l'educació*. Ha escrit nombrosos textos sobre diverses temàtiques educatives. El seu últim llibre és *Pedagogías del siglo XXI* (2015).

Jaume Martínez Bonafé és educador i professor jubilat de la Universitat de València. Ha publicat nombrosos articles i llibres sobre polítiques curriculars i les seves darreres investigacions es centren en temàtiques de ciutat. Entre elles, es pot veure: «La ciudad en el curriculum y el curriculum en la ciudad», Capítol publicat en el llibre: GIMENO, J. (Ed.) (2010) *Saberes e incertidumbres sobre el curriculum*. Madrid, ed. Morata.